

Sosyolog Prof. Dr. Nalbantoğlu, iletişim teknolojilerinin gelişimi ile toplumsal yapı arasındaki ilişkiyi değerlendirdi...

SANAL İLETİŞİM KOLLEKTİF ŞİZOFRENİNİN GÖSTERGESİ

Banu Salman
banu.salman@emo.org.tr

Kahraman Yapıcı
kahraman.yapici@emo.org.tr

Pazara göbekten bağlı enformasyon ile geniş anlamda siyasete uzanan bilgi arasında ayırım yapan Prof. Nalbantoğlu, "İnternet'te dolaşmak bile bize gösterir ki, çoğu bilgi aslında hiç de ihtiyacımız olmayan, hatta tanıştığımız, sadece yeni kılıflarla önümüze sürülen enformasyondan ibarettir" saptamasını yaptı. Teknolojik gelişmelerden yararlanmanın yaşamı daha anlamlı kılmayabileceğinden, sözlü kültürün öneminden söz eden Nalbantoğlu, teknolojik gelişmelerin önemini "daha refah içinde yaratıcı işler yapılabilmesine hizmet etmesi" bağlantısıyla açıkladı. Sanal iletişim, son dönemin modası haline gelen facebook gibi oluşumları "kollektif şizofreninin göstergesi" olarak nitelendirdi.

İletişim teknolojilerinin gelişimi, üretim ilişkileri ve toplumsal yapıda yarattığı değişiklikleri, Prof. Dr. Hasan Ünal Nalbantoğlu, Elektrik Mühendisliği Der-gisi'ne değerlendirdi.

Elektrik Mühendisliği: İletişim teknolojilerine yönelik, kapitalist sistemin itici gücü olmasından, özgürlük ve çoğulculuk açısından umut vadeden bir araç olduğuna kadar uzanan zit kutuplarda değerlendirmeler bulunmakta. Bu anlamda iletişim teknolojilerinin gelişimini nerede konumlandırmak gerekir?

ODTÜ Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Hasan Ünal Nalbantoğlu, iletişim teknolojilerinin gelişiminin kapitalizmin başarısı olarak sunulmasına katılmazken, kapitalist sistem içerisinde kar haddinin yukarıda tutulması amacıyla sınırlı devrimciler yapıldığına işaret etti. Bugün için teknoloji devriminden söz edilmesine de temkinli yaklaşan Nalbantoğlu, "Teknolojideki sıçrayış, çok şeyi değiştirdi ve hemen neredeyse her üç ayda bir yeni bir şeyle karşılaşmamız söz konusu. Ama henüz bunun çok büyük bir devrim olduğu yönündeki bir iddiaya çok çabuk sıçramamamız gerekir diye düşünüyorum" dedi.

Üretim araçlarını kontrol edenlerin de bugün "biteviyelikten, monotonluktan muzdarip" olduklarını söyleyen Nalbantoğlu, teknolojik araçların kullanımının daha iyi bir iletişim sağladığının iddia edilemeyeceğini, cep telefonundan yapılan "incir çekirdeğini doldurmayan" konuşmalar örneğiyle açıkladı. Nalbantoğlu, "En güzel örneklerden bir tanesi de şudur: Otellerde, özellikle lüks otellerde yukarı katlara çıkan asansörde müzik çalar. İnsanlar sessizlikten ürkerler. Sessizliğin müziğini dinleyemiyorlar. Modern kapitalist üretim tarzı üzerine kurulu olan ve sürekli hızlı, daha hızlı, daha da bir hızlı anlayışıyla hareket eden, dolayısıyla daha tehlikeli krizlerin yolunu açan bir dünyada, hızın ve yüksek gürültünün dışında bir şey bilinmemeye başlandı. Bu, belleğin de düşmanıdır" diye konuştu.

Prof. Dr. Nalbantoğlu: Kapitalist üretim tarzı, bir kalıp olarak görülmemeli. Birçok şey gibi, o da zaman içinde evrildi; yani endüstri devriminden bu yana, eski deyişle, istihaleler, merhaleler geçirdi. Kapitalizmin en büyük itici gücü kar haddidir, kar haddinin düşmemesi meselesidir. Esnek üretim yapabilen yeni teknolojilerle, çok büyük bir devrim yapıldığı iddia ediliyor; ama konuya yakından bakıldığında, işin pek de bu kadar büyütülmesi gerektiği görülür. Muhtemelen sosyalist bir sistem içinde de yeni evrilmeler olacaktır. Reel sosyalizm çöktü, ama birçok teknolojik gelişmenin altına da imza atıldı. Hem kapitalizmin, hem sosyalizmin; yani yaşayan, gördüğümüz toplumların da temelinde üç aşağı beş yukarı aynı teknolojik yapıların olduğunu söyleyebiliriz. Bugün küreselleşme diye

çok büyük övgüyle bahsedilen şeyi mümkün kılan en önemli gelişme, elbette sadece silikon çipin bulunması, yeni iletken medium (ortam) olarak değil, aynı zamanda bu teknolojinin bir tür yazılım olarak da düşünülmesiydi. Yazılımların birçoğunun, kolaylıkla ticaretin ve kar haddinin peşinde koşan bir sefalet arz ettiğini söyleyebilirim.

Makine ile İnsan Arasındaki Çizgi Flulaştı

Şu bir gerçek; artık makine ile insan arasındaki çizginin iyice flulaştığı bir döneme girdik. Zaten bir mecaz olarak, insanla makine arasındaki, alet ve insan arasındaki ayrım, Rönesans'ın sonlarına doğru bulanıklaşmaya başlamıştı. Hatta De La Mettrie'nin Türkçe'ye de çevrilen "İnsan Bir Makine" kitabında böyle bir mekanik dünya anlayışıyla bedene bakılır. Teknolojik devrimle birlikte, işgücünün de zaten makinenin bir uzantısı olduğu 19. yüzyılda yeterince tartışılmış. Bunu ilk tartışan da Marx değildir; başkaları da tartışmıştır. Artık şunu da görüyoruz ki: Bedene kalp pili gibi, diş protezi gibi, kulak dinleme cihazı gibi bir şeyler yerleştirilmeye başlanıyor; hatta bunun üzerine ütopyacı veya distopik diyelim, bir yığın senaryo yazılıyor.

Üretim Araçlarını Kontrol Edenler De Monotonluktan Muzdarip

Elektrik Mühendisliği: İnsan ve makine arasındaki çizginin flulaşmasından bahsederken, yabancılaşmadan söz edebilir miyiz?

Prof. Dr. Nalbantoğlu: Ben yabancılaşma kavramını çok fazla sevmem; bir hukuk terimidir. Yabancılaşma kavramı bana çok böyle psikolojikleştirmeye meyilli bir kavram gibi gelmiştir. İlle de bu sözcüğü kullanacaksa onu şöyle anlamak belki doğru olabilir: Bir kere, kendine yabancılaşma diye bir şey yoktur. Çünkü kendimiz dediğimiz benliğimiz, yerinde duran, sabit, kökende iyiyken şimdi bozulan bir şey değildir. Bir karmaşık bütündür. Sürekli evrilen, etkiler altında kalan, değişen, yalnızlığın getireti itilen veya yalnızlığı seçkin hale getirip yaşayan -ki yalnızlık ve seçkin yalnızlık arasında da bir Çin duvarı yoktur- gidip gelen ve sürekli evrilen, kaderi ona oyun oynayan, her zaman kaderine

hakim olamayan, ama yıldızın parladığı bazı anlarda önemli bir adım atan bir varlıktan bahsediyoruz.

Bir kere, kendine yabancılaşma diye bir şeyi ben anlamıyorum. Kendim kimim, neyim ki ben? Kendi iç tezatlarımla, beden canımın işleyişinin iç tezatlarıyla evrilip giden, yaşamını sürdüreceği ve sonunda ölecek biriyim. O zaman neye yabancılaşıyorum? Yaptığım işe mi, kullandığım alete mi? Ha, orada birazcık daha değişik düşünebiliriz. Kullandığım aletle yaptığım işin benim için anlamı ne? Mesela, birçok değerli genç arkadaşımız, çok parlak öğrenciliklerinden çıkıp bir şirketin kültürü içine girdiği zaman -"şirket kültürü" lafına da bayılıyorum, beni güldürüyor - o kültür içinde bir süre sonra çok feci bunılıyor ve sırf para kazanmak için geldiği şirketten soğuyor. Bir gün bilgisayarını gösterip, "Nedir bu; atayım bunu" diyen insanlara rastladım. "Biz iş mi yapıyoruz; yaratıcı ne yapıyoruz ki? Zaten önüme geliyor excell dosyası, o programı kullanmak için, ben ona iki-buçuk öğrendiğim dille yeni bir şey yazıyorum." Programın aslını astarını zaten sen bulmamışsın ki, dünyanın başka yerlerinden bulunmuş getirilmiş. O anlamda belki bir yabancılaşmadan söz edebiliriz. Bu ne demek? Eğer önümdeki bilgisayarı bir üretim aracı gibi görüyorsam, "Bu araca hakim değilim" düşüncesi neden oluşur? Geçtim donanımı, özellikle yazılımda öyle; yazılıma hakim değilsin. Yazılımla ne yaptığın önemli. Yaptığın işi sevmiyorsan tabii ki yabancıdır işine.

Tatile gittiğinde dinlenmeye de yabancılaşmışsındır. Bunu size şöyle açıklayayım: Çalışma saati ve çalışma günleri ile dinlenme saati ve dinlenme günlerini ayırt eden bir kültür. Pazar kültüründe, dinlenme saati, dinlenme günü, dinlenme zamanı, daima iş zamanının temposuna uygun işler; bunu düzenleyen aynı şablondur. Ünlü Avrupalı bir düşünür, "Boş zamanlarınızda ne yaparsınız?" diye sormuşlar. "Benim boş zamanım yoktur" demiş. Neden; çünkü yaptığı iş onu doyuruyor. İsterse iki gün uyumaz, kitabını yazar, sonra uyur. Yaptığı iş zaten bir çeşit onun dinlencesidir; ama tabii biliyoruz ki, kaç kişi böyle bir ayrıcalığa sahip; çok az kişi. Arzu edilen şudur: Çoğunluğumuz böyle bir şey yapamaz. O anlamda teknolojik devrim desteklerim. Makineler birçok şeyi yapsın da, ürün

daha iyi paylaşalım, daha refah içinde, yaratıcı işler yapalım. Bunu arzu ederiz; ama şimdi üretim araçlarını kontrol eden, sahip olmasa dahi kontrol eden kişilerin de biteviyelikten, monotonluktan muzdarip olduklarını düşünürüm. Üstelik de tehlikelidir; insanlar işte yükseldikçe, daha tehlikeli konumlara geliyorlar. Hep aynı şeylerin monotonluğu, biteviyeliği hiç bir yaratıcılığa imkan tanımıyor. O anlamda onlar da yabancılar.

Bunu Marx keşfetmiştir: "Sermayedar da en az işçi kadar üretim araçlarına yabancılaşmıştır" der; ama onu Marx hiçbir zaman psikolojikleştirmemiştir, buna çok dikkat etmemiz lazım. Şimdi işçi kavramının artık enformasyon toplumuna özgü organizasyonlardaki beyaz yakalıya da teşmil edilmesi gerekir. Çünkü onlar da aynı şekilde monoton, üretim araçlarına hakim olamayan, bu yüzden yabancılaşan kişiler. Amerikan düşünürlerin, özellikle de sosyologların dünyaya en güzel armağanlarından biridir: Beyaz yakalı işçi. Yüksek kapitalizmde artık sırf beden ile çalışan işçi, ki hiç bir zaman sırf bedeniyle çalışmaz, beden canı ile çalışır bir madenci, icabında yeni yetme teknisyenden veya yeni üniversite mezunundan çok daha akıllıca şeyler yapabilir. Ama eğer işler büyük ölçüde ofislere enformasyon üretimine gidecekse, artık proleter türünün beyaz yakalıları da kapsayacak şekilde yeniden düşünülmesi gerekir; tabii eğer "proleter" lafını tutacaksak gündemimizde.

Teknolojik Gelişme Çoğulculuğa Hizmet Edebilir, Ama...

Elektrik Mühendisliği: Çoğulculuk açısından teknoloji gelişimini değerlendirebilmek mümkün mü?

Prof. Dr. Nalbantoğlu: Tabii şu aşamada çoğulculuk açısından çok ümit var aslında. Şu anda birçok sektör, şirketler dünyasının tekelinde. Bu demek değildir ki, kamu kuruluşları eskiden ne denli kötü çalışırlarsa çalışsınlar hiçbir şey yapamaz, sadece özel teşebbüs bunu yapabilir. Bu bir yalandan ibarettir. Kamu kuruluşları ehil ellerde olduğu zaman pekala çok başarılı işler yapabilirler ki buna ilişkin Türkiye'de birçok örnek vardır. Örnek verecek olursak: Türkiye'de devlet kapitalizmi altında, işçilerin, en başta da

fabrika işçilerinin az çok sözünün geçtiği yönetimlerle, işletmeler pekala kar da arttırıyorlardı. Dolayısıyla kerameti, sadece özel teşebbüslerin tekelinde veya sözüm ona demokrasiler gerisinde, gerçek iktidar ilişkilerinde, yani kapitalist üretim tarzına özgü toplumsal sınıf ve siyasi ilişkilerin tekelinde görmemek gerekir. Temelde üretim araçlarının kontrolünün, ister kitlelerin, isterse özel çıkarların boyunduruğunda seyretsin, şimdiye kadar gördüğümüz reel sosyalizmlerde de kitlelerden çok devletin elinde olduğunu gördük.

Çoğulculuk açısından söylersek; şu anda çoğulculuğu bastırmak isteyen birçok güç olduğunu biliyoruz. Kendi hesabıma, gerçek bir çoğulculuk için de yeni teknolojilerin ve yeni teknolojik devrimlerin çok daha iyi sonuç verebileceğine inanıyorum. Ama şu anda bunu göremiyorum, düşünce ufkumda belirmiyor.

Şimdi yeni bir teknolojik devrimden söz edilmekte. Doğru, teknolojideki sıçrayış, çok şeyi değiştirdi ve hemen neredeyse her üç ayda bir yeni bir şeyle karşılaşmamız söz konusu. Ama henüz bunun çok büyük bir devrim olduğu yönündeki bir iddiaya çok çabuk sıçramamız gerekir diye düşünüyorum. İçinden geçiyoruz şu anda; nasıl bilebiliriz ki?

Bilgi Değil, Enformasyon Yayılıyor

Elektrik Mühendisliği: İletişim teknolojileri ile birlikte üretim araçları ve üretim ilişkileri anlamında da bir değişim söz konusu. Hatta siz “enformasyonda seri imalattan” söz ediyorsunuz. Bunu biraz ayrıntılandırabilir miyiz?

Prof. Dr. Nalbantoğlu: Böyle çok büyük güdültüyle, özellikle 1980’lerden itibaren, “Bilgi toplumuna geçiyoruz, bilgi toplumundayız, bundan sonra gelecek bilgi toplumunda” falan denilmeye başlandı. Güzel, bilgi toplumundayız da, bilgi diye öğretilen şeyin yüzde kaç gerçek anlamda bilgidir? İnternet’te dolaşmak bile bize gösterir ki, çoğu bilgi aslında hiç de ihtiyacımız olmayan, hatta tanış olduğumuz, sadece yeni kıyflarla önümüze sürülen enformasyondan ibarettir. Informare (şekil vermek), yani içeriden de bu bilgiler bizi gizlice şekillendirir. Tabii en fazla da pazara dönük oldukları için, pazar vitesiyle gittikleri için hep hızlı gitmek üzerine kurulur bu bilgiler. Zaten dikkat ederseniz, esnekleşen kapitalizm, kapitalist üretim tarzı hep tehlikeye düşüyor, sürekli krize girmek durumunda. Bunu aşabilmek için de çok çabuk mal

satması lazım. Satılan mallardan biri artık “bilgi” dedikleri enformasyon. Ama enformasyon masum bir şey, nötr bir şey değildir.

Bilgi Siyasetle Noktalanır, Enformasyon Pazara Bağlıdır

Peki, bunun karşısında bilgi nedir? Aradaki sınır çok keskin olmamakla birlikte... Biri diğerine pekala dönüşebilir. İyi bir enformasyonla hareket edip, sağlam bir bilgi üretmeye yönelebiliriz. Ama en önemlisi şudur: Bana göre eninde sonunda bağımsız düşünen, kendi için düşünen ve toplulukla birlikte düşünebilen yurttaş bilgi üretir. Kimse kendi kabuğunda durarak bilgi üretmez. Bilgi vahiy yoluyla gökyüzünden inip de, onun ağzından veya kaleminden çıkmaz. İnsanlarla konuşulur, tartışılır, paylaşılır; bu arada eldeki enformasyon kırıntıları bir şekilde... Kavramları üretim araçları gibi düşünürseniz; biraz abartarak kavramların, teorilerin teknolojik yapısı diyelim, onun içinden geçerek, bu enformasyon denilen hammadde bir bilgiye dönüşebilir. Sonra daha ileride, o mecazları biraz daha ittirirsek -bu mecazlar benim de değil, Althusser’indir- ortaya çıkan yarı bitmiş ürünler veya bitmiş ürünler olup, başka amaçlar için tekrar hammadde gibi kullanılabilirler de. Burada durulmaz. Bu eninde sonunda, gündelik yaşam başta olmak üzere, siyasetle noktalanın bir şeydir. Bilgi, siyasetle -ama çok geniş anlamda söylüyorum siyaseti- bağlantılı bir şeydir. Enformasyonun öyle bir derdi yok; ama pazarın ivmesine enformasyon genelde çok fazla göbekten bağlıdır. Reklamlarda vesaire, çok fazla enformasyon var, değil mi? Çok başarılı olan bir arama motorunu hemen satın alıyor bir-iki firma. Microsoft gibi firmaların mantığına bakarsanız, insan bazı ürünlerin zeka özürü olduğunu bile düşünebiliyor. İşte bunun karşısında open software (açık yazılım); source (kaynak) kodu ortada, buyur yaz, koy ortaya yapacağını. “Bununla belki bir cemaat yaratılır” diyenler var, (Richard Matthew) Stallman falan gibi; gelip Türkiye’de de konuştu. Ama onda fazla Amerikan cemaatçiliği var. Hayali, geçmişte kalmış. Sanki “small town (küçük kasaba)” dedikleri; hani şu küçük kasabada okul vardır, şerif kiliseye gidip şapkasını çıkarır, “Günaydın hanımefendi” der, çocukları sever, elinde

tabanca, haydutları temizler falan. Sanki öyle küçük kasaba atmosferini... Halbuki ne kadar sıkıcı, tekinsiz, yabancılar için tehlikeli, bağınaz bir yerdir orası. Yani o anlamda değil de, bana açık yazılım anlayışını desteklememiz gerekiyor gibi geliyor. Bundan siyasallaşma, yeni alternatif bir siyasallaşma çıkar mı, bilmiyorum. Bu konuda kehanette bulunulamaz.

Elektrik Mühendisliği: Ancak açık kaynak kodlu yazılımın kullanımının yaygınlaştırılmasında, kapitalist üretim tarzı engel oluşturuyor. Devlet kurumlarında bile bunun yaygınlaşması mümkün olamıyor. Çok paralar ödenerek, sistemler satın alınıyor.

Prof. Dr. Nalbantoğlu: Tabii, o sistemler satın alınıyor ve bu işlerde gayri resmi paralar da çok dönüyordur. Döndüğü konusunda bir şeyler görürsek hiç şaşmam. Çünkü burada çok büyük, mega dolarlardan, çok büyük miktarlardan söz ediyoruz.

Elektrik Mühendisliği: Zaten dünyada en büyük şirketleri oluşturuyorlar.

Prof. Dr. Nalbantoğlu: Evet, bunlar çoğu zaman, çok küçük boşluklardan yararlanıp yükseldiler ve çok kötü yazılımlarla başladılar. Alternatif yazılım her zaman çıkabilirdi. O planda bile ortaya atılan şeyler, çalıntı yazılımlarla başladı. Sonra kendi havasını kaptı. Genellikle Amerikalıların söylediği bir şey vardır: "İneğin sütünü iyice sağmadan bırakmazlar." Küçük küçük, konzervatif (tutucu) devrimciler diyelim, devrim bile değil; konzervatif devrimciler, pazar olduğu için yapılır. Hepsini yaparsa bir anda ki yapabilir de...

Elektrik Mühendisliği: Sistem daha çabuk krize girer herhalde.

Prof. Dr. Nalbantoğlu: Yani yine giriyor da, kar haddini yukarıda tutamaz. Zaten birinin yaptığını çok çabuk öbürü çalıyor veya benzerini buluyor; eninde sonunda aklın yolu bir...

Sanal Alem Kolektif Şizofreninin Göstergesi

Elektrik Mühendisliği: Teknolojinin gelişmesine paralel olarak bir sanal iletişim dünyasından söz ediliyor. Bu dünya yalnızca bilgilene ya da enformasyon değil, toplumsal ilişkilerin de olduğu, evlilik, arkadaşlık, çeşitli toplumsal gruplara üye olma, kimlik, aidiyet gibi şeylerin olduğu bir ortam olarak görülüyor. Burada gerçek bir dünya mı var; yoksa gerçek dünyadan kopuş mu var?

Prof. Dr. Nalbantoğlu: O dünyalardan, sağlam bir şey çıkacağını hiç sanmam. Yani değişik kimliklere girip de, kendini başka türlü sunmanın sanal alemde yapılması bence kolektif bir şizofreninin göstergesidir. Karşıdaki öğrenci ile göz temasına girmenin, fizik olarak onu orada görmenin, onun da beni burada görmesinin çok daha önemli olduğu kanısındayım. Bilgisayar orada sadece bir araçtır. Ama şunu görüyorum ki, insanlar ne kadar yalnızlığa itiliyor olmalı ki, facebook'larla orada burada boş zamanlarını genelde boşlukla dolduruyorlar. Gerçekten boşlukla... Çok az bilgi kazanılıyor. Gülünç... Beni facebook'a çağırdı bir arkadaşım. Bir örnek olarak söylüyorum. "Peki" dedik, girdik. Yirmi yıldır benimle görüşmemiş, aramamış insanlar beni orada görüp, sanki CV'lerine bir şey daha iliştiir gibi beni davet ediyor. "Bilmem neleri severler, sana bilmem ne hediyesi gönderdi" falan. Bu galiba modern insanın yalnızlık ve sıkıntısının tezahürlerinden biridir diye düşünüyorum. Öte yandan da böyle bir yerin iyi bir reklam pazarı olduğunu da gözden kaçırmamak gerekiyor. Yine aynı enformasyon meselesine döndük.

Elektrik Mühendisliği: Peki, buralardaki gruplaşmaların siyasal hayatta da bir karşılığının olabilme ihtimali var mı sizce?

Prof. Dr. Nalbantoğlu: Bilmiyorum. Elbetteki siyasi gruplaşmaların bu tür alanlarda, sanal alemde uzantıları var. Çok iyi biliyoruz, dünyada El-Kaide'den tutun da Amerikan, İngiliz derin devlet-

lerine kadar, bu alemi çok iyi kullanan, propaganda ve karşı propaganda yapan, şiddetin yanı sıra kendi inanç sistemini başkalarına onay olarak benimsetmeye çalışan şeyler hiç şüphesiz var. İnternet'in tartışma grupları, blog'lar vesaire her şeyin demokratikleştiğini göstermez. Ama fikirlerin üç aşağı beş yukarı ortaya konulmasını, karşıdakini ikna etme ihtimalini yaratmaz değil. Ama bunun üzerine sıçrayıp da çok fazla da optimist olmam. Ben, bu konuda temkinli bir iyimserlikten yanayım.

Elektrik Mühendisliği: Bu küçük grupların oluşumunu, -bunlar İnternet üzerinde daha çok küçük gruplar halinde kalıyor- büyük bir grup oluşmasını ve sisteme yönelik bir tehlike oluşturmalarını da engelleyici bir unsur olarak değerlendirebilmek mümkün mü?

Prof. Dr. Nalbantoğlu: Çok olasıdır.

İnsanlığın Sessiz Kalmaya İhtiyacı Var

Elektrik Mühendisliği: Yakın bir zaman içinde Media Markt adlı bir mağaza açılışı olmuştu. Ucuz satış yapıyordu. Tam bir izdiham ortamı yaşandı. Teknolojik ürünlere yönelik böylesi bir hücumu nasıl değerlendirebiliriz?

Prof. Dr. Nalbantoğlu: Herkes şunun farkına vardı: Cep telefonları, sayısal sistemler, dizüstü bilgisayarlar, DVD oynatıcılar, cam'ler (kameralar), bunları çoğaltabiliriz, bunlar yaşamın bir parçası haline gelmeye başladı. Fakat bunların bizim iletişimimizi arttırdığını, yoğunlaştırdığını iddia etmek gülünç olur. Sokağa çıkın, insanların telefonlarda birbirleriyle konuşmasına kulak kabartın. Çoğu konuşma incir çekirdeğini doldurmamaktadır. Bu iletişim falan değildir. İnsanlar yalnızlıktan korktukları için, laf ola beri gele, ne konuşsam konuşayım, birileriyle konuşayım ihtiyacı duyarlar. En güzel örneklerden bir tanesi de şudur: Otellerde, özellikle lüks otellerde yukarı katlara çıkan asansörde müzik çalar. İnsanlar sessizlikten ürkerler. Sessizliğin

müziğini dinleyemiyorlar. Modern kapitalist üretim tarzı üzerine kurulu olan ve sürekli hızlı, daha hızlı, daha da bir hızlı anlayışıyla hareket eden, dolayısıyla daha tehlikeli krizlerin yolunu açan bir dünyada, hızın ve yüksek gürültünün dışında bir şey bilinmemeye başlandı. Bu, belleğin de düşmanıdır.

Tenzilatlı satışlar niçin istenir; senin ihtiyacın gerçekten vardır, bir tane daha almanı isterler veya senin çabucak üzerindeki atmanı isterler. Çünkü satacak ve kar edecek. Eskiden yılda bir kere olan indirimli, tenzilatlı satışlar, şimdi her gün var neredeyse; öyle değil mi? Tehlike şurada: Topu atacaktır adam, özellikle küçük işletmeler; ürünü bir an önce elden çıkartması lazım. Özellikle dünyada, nasıl bir sosyalizm olduğu hiç de belli olmayan Çin'in iktisadi olarak herkesi sollayıp geçmesinin de getirmiş olduğu çok ciddi bir kriz var, değil mi? Bana sorarsanız, Çin'de kendi halkından devşirdiği köle emeği var. Endüstriyel işçilik bir şekilde öyle işliyor ve maliyetler çok düşük olduğu için çok büyük bir hızla pazara dökülüyor. Aynı şekilde bu gadget'lar (alet edevatlar), Media Markt'tan söz ettiniz, insanlar, o pazarlardan alınan şeylerin, kendileri için ne kadar gerekli olduğu konusunda düşünmüyor. Bence insanların biraz durup, şöyle bir sessiz kalmaya, "Gerçekten ihtiyacım var mı bunların hepsine?" diye düşünmesinde yarar var.

İnsan Yüksek Teknolojinin Ortasında Cahil Kalabilir

Elektrik Mühendisliği: İletişim teknolojilerinin üretimi ve kullanımında var olan uçurum toplumda ikili bir yapı yaratıyor mu ve bu durum yeni bir çatışmanın ortamı mıdır?

Prof. Dr. Nalbantoğlu: Bilmiyorum. Boşluklar olduğunu biliyorum, görüyoruz hepimiz. Yeni teknolojileri kullananlarla kullanmayanlar arasında belirli bir dijital yarık vesaire, ne dersiniz deyin, bir şey oluyor. Ama bu, bize her zaman da en son teknolojiyi kullananların öbürlerinden daha iyi şeyler yaptığını, yaşamlarının daha anlamlı olduğunu göstermez. Şöyle söyleyeyim: "Cutting-edge" denilen (önde gelen) teknolojileri

yoğun kullanan biri olarak, zaman zaman kağıt kaleme dönüp, dijital kitaplara bile başvurmadan bir düşünmek, eski ciltli bir kitabı açıp okumaya çalışmak bana çok daha anlamlı görünüyor. Üstelik de yüksek teknolojinin ortasında pekala cahil de kalabilir insan. Papağan gibi aynı data show'a (perdede sunu) kendini kaptırması; her şeyi, slaytlardaki yazıyı aynen tekrar etmekten ibaret zanneden şirket elemanından yöneticisine kadar insanları gördüğüm zaman beni gülme tutuyor. Madem data show'da yazıyor, ben eğer salonda oturuyorsam -komik, ama bu gerçektir- sanki zekama hakaret ediliyormuş gibi hissediyorum. Sanıyorum herkes de öyle hissediyordur. Bir şey anlatıyorsa orada, zaten o anda gelen slaytta o yazılı, bir daha bunu okumanın ne alemi var? Onu açacaksın aç, göz teması yap insanlarla, konuş vesaire. Maalesef böyle furya halinde, şimdi öyle, yarın başka şeylere kaptırıp kendimizi, bol laf ettiğimizi zannediyoruz; ama çoğu zaman boş laf ettiğimiz de bir gerçek.

Sözlü Kültür Geri Mi Döndü?

Elektrik Mühendisliği: Sözlü kültürün yok olduğu, yazılı kültürün de yok olacağı iddia ediliyordu. Şimdi de tam tersine, sözlü kültürün geri döndüğü iddia ediliyor. Tüm bunları düşündüğümüz zaman, iletişim teknolojilerinin gelişimi ile yaşadığımız dönemi nasıl nitelendirmek gerekir?

Prof. Dr. Nalbantoğlu: Sözlü kültür geri döndüyse, bence ekran içinden geri döndü ki bu çok güzel bir göstere sayılmaz. Çok büyük bir akademisyen, sırf çok yıldız statüsüne getirildiği için amfiler dolup taşabilir. Zaten çok dolu bir amfiden, her zaman bir kitapta okuyabileceğinizi onun anlatması yeterince garip geliyor bana; hem de yüksek ücretler karşılığı gelip anlatıyor. Üstelik bir de salon çok dolu diye büyük ekrandan verildiği zaman gerçekten bir akademik diyalogun olabileceğini sanmıyorum. Bu sözlü kültürün günümüzde ne hale geldiğinin bir örneğidir. Benim için esas sözlü kültür, seminerde, derste, elbetteki dizüstü bilgisayarını da kullanarak, göz teması yaparak öğrencilerimle, birbirinin

gözünün içine bakarak konuşmaktır. "Söz uçar" derler; ama o kadar da doğru değildir bu. Yazı uçmaz; ama en güzel yazı bile fikirleri, akışkanlığı, zevkli hataları, yani doğurgan hataları, daha iyisini yapmaya bizi yönlendirecek hataları dondurur atar. Böyle düşünüldüğünde, şimdiki gidişatın geriye çevrilebilirliğini düşünmüyorum tabii; ama hala sözün ve yazının bir biçimde işleyebildiği küçük nişler var; özellikle akademik yaşamda. Oradaki yaratıcı hatalar çok önemlidir; yoksa yaratıcı yazım tarzında seminerler, işletme tarzı şeyler yaparak elde edilemez açıklığı.

"Modern Üniversitenin Varacağı Yer Anonim Şirket İşleyişi"

Elektrik Mühendisliği: Teknolojik gelişmeler, eğitim ve toplumsal yapı arasında ilişkiyi irdeleyebilir miyiz?

Prof. Dr. Nalbantoğlu: Günümüzü, teknoilimsel bir dönem olarak niteleyen bir Alman Felsefecisi Heidegger şunu söylemiştir: "Kökleri çok dışarıda olmakla birlikte, modern eğitim, özellikle üniversite eğitimi son derece parçacı, yaşamın nabzını tutmaktan epey sıyrılmış, uzman yetiştiren bir kuruluşa dönüşmüştür." Dikkat edin, bunu 1920'lerin Almanya'sındaki üniversiteler için söylüyor. Buna bakıp, şimdinin ne olduğunu daha iyi tahmin edebiliriz. Ama şu da var: Üniversite, eğitimde soyut üç özellikle bu bağıni yitiriyor. Zaten bugün kültürlü adam değil de, daha çok işletmelere uzman yetiştirme, her şeyin uzmanı olma çabasının alkışlandığını biliyoruz. Fakat bunu hazırlayan şey, aslında, aşırı teorik düşünen ve yaşamın nabzından, yaşamın içindeki meraktan kopan -merak demeyelim de hayretten, şaşkınlıktan, öğrenme tutkusundan kopan- bir kuruluş olan üniversitenin soyutlama, genelleme ve indirgemecilikten muzdarip olmasıdır. Öyle olduğu için, modern üniversitenin eninde sonunda varacağı yer de, bir yanda anonim şirket gibi işlemeye yönelmesi, ikincisi hem kendi bağrında uzman işçi, hem de diğer sektörlerle göndermek için uzman işçi yetiştirmesidir. Daktilo başındaki demeyelim de artık, bilgisayar başındaki bir sekreter yahut genç bir bilgisayar uzmanı, işçi değil midir? ◀